

УДК 271.2-23-732-675-46-526.62

Роман Галуїко

БОГОСЛОВ'Я ІКОНОБОРЦІВ У ПОСТАНОВАХ КОНСТАНТИНОПОЛЬСЬКО-ВЛАХЕРНСЬКОГО СОБОРУ 754 РОКУ

Розглянуто богословську точку зору представників іконоборства стосовно недоцільності використання священних зображень, спираючись на трактат імператора Костянтина Копроніма. Досліджено найбільш суперечливі твердження зі Святого Письма Старого та Нового Завітів про заборону зображень та поклоніння їм. З'ясовано та спростовано суперечливі твердження іконоборців висунуті на "Вселенському константинопольсько-влахернському соборі" 754 року. Подано аргументацію православного вчення щодо помилковості іконоборчих тверджень та спростовано їхні положення про заборону священних зображень.

Ключові слова: іконоборство, іконошанування, священні зображення.

Galuiko R. Iconoclasts Theology in the decision at the Council of Constantinople (Vlaherna) in 754

It has been considered a theological point of view of the Iconoclasm supporters concern of forbidding use of sacred images based on the treatise of the Emperor Constantine Copronymus (718-775). It has been researched the most controversial statements of Scriptures of the Old and New Testaments in terms of banning sacred images and their veneration. It has been examined and argued contradictory claims of Iconoclasts that were endorsed at the Council of Constantinople (held in the temple of Vlaherna) in 754. It has been also presented the orthodox doctrine arguments of the iconoclasm falsity and disapproved Iconoclast statements banning of use of sacred images.

Key words: iconoclasm, worship of icons, sacred images.

Галуїко Р. Богословие иконоборцев в актах Константинопольско-Влахернского собора 754 года

Рассмотрена богословская точка зрения представителей иконоборчества относительно нецелесообразности использования священных изображений, опираясь на трактат императора Костянтина Копронима. Исследованы наиболее противоречивые утверждения из Священного Писания Ветхого и Нового Заветов о запрете изображений и поклонения им. Выяснено и опровергнуто противоречивые утверждения иконоборцев выдвинуты на "Вселенском константинопольско-влахернском соборе" 754 года. Приведено аргументацию православного учения о ложности иконоборческих утверждений и опровергнуто их положения о запрете священных изображений.

Ключевые слова: иконоборчество, иконопочитание, священные изображения.

Явище іконоборства у богословсько-філософській думці залишається не до кінця проясненим і, відповідно, важким для розуміння. Тому для встановлення об'єктивності у богословсько-філософському протистоянні між іконошанувальниками та іконоборцями нам необхідно дослідити їхню полемічну суперечку, яка залишила свій слід у рішеннях VII Вселенського собору. Предметом нашого дослідження буде теоретична складова богословсько-філософського протистояння між іконошанувальниками та іконоборцями.

У цьому дослідженні зроблено спробу здійснити науковий аналіз богословсько-філософської аргументації представників іконоборства та спростування іконоборчої аргументації іконошанувальниками. Цю проблему порушували у своїх працях чимало відомих богословів та мислителів. Православний мислитель С. Булгаков написав книгу "Ікона та іконошанування" (1930 р.), у якій розглядає цей аспект богословсько-філософського протистояння іконоборців та іконошанувальників. Ця праця для нас є корисною в тому, що автор з богословсько-філософського погляду доводить можливість існування ікони та пояснює значення ікони. Іншому відомому мислителю П. Флоренському у праці "Іконостас" вдалося розв'язати антиномію іконографічних зображень – як можливо зобразити незображуване (догматична підстава зображення ікони Христової – Р. Г.). В історичному екскурсі цю тему розкриває Л. Успенський у 7 розділі праці "Богослов'я ікони". Як джерельну базу ми використовуватимемо Постанови та рішення VII Вселенського собору, які містяться у книзі "Вселенські Собори IV, VII та VIII століть: з додатком до "Історії Вселенських Соборів" А. Лебедева та використовуватимемо "Лекції по історії древньої Церкви" В. Болотова. Завдяки цьому можна зробити цілісний, а отже, й об'єктивний аналіз такого наукового дослідження.

Після того, як християнство стає державною релігією і церква з катакомб переходить у храми, виникає необхідність в іконі як невід'ємної складової візуальної культури середньовічного християнського візантійського мистецтва. Усі історичні події з текстів Святого Письма переходять у священні зображення. А відтак, й алегоричність та символічність текстів Святого Письма переходить у більш зрозумі-

лу форму висловлення – в іконографічні зображення. Проте віруючі, які ще недавно були язичниками, а тепер стали християнами, не завжди правильно вшановували священні зображення.

Багато віруючих християн, які ще не мали достатньої віри, часто не розуміли справжньої суті ікони, і пов'язували свій світогляд з поганським минулим. Тому люди, які щойно прийшли у християнство, замість справжнього шанування священних зображень перетворювали своє розуміння священних зображень на профанацію. Так, Л. Успенський зазначає, що “в Олександрії високопосадові особи держави, як жінки, так і чоловіки, ходили по вулиці в одязі, прикрашеній священними зображеннями. Неспівмірність іконошанування проявлялась і в церковно-богослужбовій практиці: наприклад, ікони використовувалися як хресні батьки при хрещенні дитини або поручителі при монашій обітниць” [13, с. 72–73]. Така ситуація також посприяла у протистоянні двох конфліктуючих сторін – іконошанувальників та іконоборців.

На іконах зазвичай зображали Христа, Божу Матір, ангелів та святих. Тому разом з тим як розвивалася християнська іконографія, в певних колах візантійського суспільства зростало негативне ставлення до вшанування ікон. Противники ікон виступали проти зображення Бога в антропоморфній формі: Бог у людському образі втрачає божественність і стає звичайною людиною. Посилання іконоборців на тексти зі Святого Письма, де говориться, що “Бог є Дух” (Іо. 4, 24) [2, с. 1313] і “Його ніхто не бачив” (Іо. 1, 18) [2, с. 1308], – скеровує нашу увагу на заборону робити антропоморфні зображення Ісуса Христа. З цим не могли погодитися іконошанувальники – прихильники священних зображень: це підтримувало важливе вчення християнства про Воплощення Ісуса Христа, яке, своєю чергою, є запорукою людського спасіння.

Іконоборці в іконі бачили тільки матерію – творіння людських рук, позбавлене духовного. Це було покладено в основу концепції іконоборців для заборони шанування священних зображень. Іконоборці не розуміли духовного зв'язку між іконою та зображуваною особою. Вони звинувачували шанувальників ікон в ідолослужінні, наголошуючи на тому, що в шануванні священних зображень простежується шанування фарби, дерева та інших матеріальних складових. Історія Церкви розповідає про одиничні факти зловживання такою практикою: фарбу з ікон додавали до Святого Причастя і причащали віруючих, немовби Тіло і Кров Христові потребували іншої святині. Інші священнослужителі здійснювали богослужіння на іконі, використовуючи її замість престолу [13, с. 73]. Тож звинувачення іконошанувальників в ідолопоклонстві мали місце в історії церкви, але були поодинокими й безпідставними.

Тому основним аргументом, який наводили іконоборці, був старозавітний закон, що забороняв робити будь-які зображення Бога. Буква Закону була вищою за Божу благодать. Вони забували також і про дію Святого Духа, Котрий в різні часи і через різних людей Себе проявляв. Так, і прості люди, і царі складали псалми, пісні, гімни, прикрашали іконами, фресками, мозаїкою храми – все для того, щоби прославити всемогутнього Творця. З розширенням і розвитком Церкви Христової збільшувалась і збагачувалась церковна культура. Проте іконоборці не сприймали нових культурних запитів, вони твердо вірили у старозавітну букву закону, вважаючи її непорушною і незмінною на всі віки.

Іконописці візантійських ікон звинувачувалися у спотворенні справжньої Божої сутності. Противники священних зображень вважали, що художник, за допомогою дерева та фарби не може передати всю повноту божественної природи Ісуса Христа. Адже Ісус Христос – Богочоловік, це неможливо відтворити жодними способами – у це можна лише вірити. На думку іконоборців, неможливо зобразити Божество – воно незображуване. Якщо художник на іконі зображає Христа, він впадає в ересь монофізитства, оскільки змішує божественну та людську природи. У твердженні іконошанувальників, що зображується тіло Христове, яке є зображуване, – іконоборці вбачали несторіанську ересь. Зображуючи тіло Христове, передається лише людська природа Сина Божого, тоді не можна показати Божественну сутність Ісуса Христа. Народження Ісуса Христа обожествило людську природу. Таким чином, Син Божий – Ісус Христос – носій людського і божественного начала, яке невіддільне і поєднане в Ньому. Він не такий як будь-яка людина, тому його не можна зобразити як звичайну людину.

В очах захисників священних зображень питання носило христологічний характер. Головний аргумент апологетів, який вони постійно повторювали, полягає в тому, що якщо Христос істинно вочеловічився, то, відповідно, Він і Зображуваний, а зображення Його можна вшановувати через поклоніння; хто ж заперечує зображуваність Христа, а разом і шанування Його ікони, той заперечує і боговітлення, впадаючи в докетизм чи інші христологічні ересі. Проте з цією думкою не погоджується А. Лебедев: “Іконоборство за своїм походженням не пов'язане з еретичним заблудженнями попередніх віків. Воно складає явище цілком оригінальне і незалежне від них” [10, с. 222].

На всі звинувачення з боку іконоборців, шанувальники ікон надавали обґрунтовані пояснення. Художник, що зображає певну особу на іконі – зображає якраз особу, а не природу. За вченням православної церкви, богослов'я має апофатичний характер, тобто приймаємо твердження, що Божество – неможливо описати. Ісуса Христа зображують завдяки Його іпостасі, а не природі. Тож, коли на іконі ми бачимо зображення Ісуса Христа – ми не бачимо ні Божество, ні людську природу, а бачимо Особу Сина Божого, в якій і поєднані дві природи незмішані та нерозділені, згідно з постановами Хал-

кидонського собору. Ікона Ісуса Христа показує Особу Бога, яка втілилася в людськість. Ми бачимо ту Особу Ісуса Христа, Котрий народився і зодягнувся у людське тіло, ставши таким чином видимим [13, с. 94–97]. Отже, це дає всі підстави робити зображення Ісуса Христа.

Але така аргументація не переконала ні тогочасну владу, в особі імператора Костянтина Копроніма, ні його прибічників, ні єпископів-іконоборців. У відповідь – імператор складає трактат, в якому викладає основні положення недоцільності існування ікон та поклоніння їм. Далі Костянтин Копронім бажає своє рішення узаконити. Тому 10 лютого 754 р. він скликає собор (вважаючи собор Вселенським – Р. Г.), у якому беруть участь патріарх Анастасій та єпископи, які підтримують іконоборчі позиції [13, с. 82]. В. Болотов називає цей собор "Вселенським константинопольсько-влахернським VII собором" [3, с. 613]. На соборі розглядався трактат Костянтина Копроніма та цитати із Святого Письма Старого та Нового Завітів, у яких говорилося про заборону створювати ідолів. "У юдейському старозавітному світі існувала сувора заборона зображень і негативне ставлення до них. Особливо це стосувалося до тих зображень, які відтворювали поганських богів, названих у Святому Письмі ідолами. Таку радикальність можна зрозуміти й виправдати: згадаймо хоча б біблійну історію про те, як ізраїльтяни зробили собі золотого тельця, тільки-но Мойсей відлучився від свого народу, перебуваючи з Богом сорок днів на горі Синай" [9, с. 9–10].

Найбільшу нашу увагу привертає той факт, що іконоборча партія висунула низку серйозних догматичних тверджень проти іконошанування, якщо можна висловитися словами російського мислителя С. Булгакова, "створено ціле іконоборче богослов'я" [4, с. 18]. І хоча воно повністю не збереглося до наших днів, ми спробуємо віднайти ті невеликі уривки, які наводилися іконошанувальниками з метою спростування іконоборчих положень. Про це можуть свідчити хоча б акти іконоборчого собору 754 року, які подаються В. Болотовим у праці "Історія Церкви в період Вселенських Соборів" [3, с. 581–676].

Аргументацію іконоборців ми можемо навести згідно з рішеннями "Вселенського константинопольсько-влахернського VII собору" 754 року. Так, у першому своєму твердженні іконоборча сторона розвиває тезу про те, що диявол показав людству, що замість Творця вони можуть поклонятися тварі – так виникло ідолослужіння [3, с. 603]. Делегати іконоборчого собору 754 р., беручи до уваги постанови та рішення попередніх шести вселенських соборів, доходять висновку, що шанування священних зображень суперечить христологічному догмату – вченню про Богочоловіка.

Спираючись на це положення іконоборці звинуватили шанувальників ікон у ересях – несторіанській або монофізитській. Ікони із зображенням Ісуса Христа не відповідають дійсності, адже Син Божий – Богочоловік: Він одночасно і Бог, і Людина. Тому на іконі зображується або людська природа, або божественна. Тому, відповідно, зобразити незбагненність для людського розуму поєднання двох природ в Ісусі Христі є неможливим. Тому й священні зображення Ісуса Христа по суті справи є неможливим [3, с. 603].

Далі йде звертання іконоборців до Передання та традиції. На їхню думку ні Ісус Христос, ні Його учні, ні Святі Отці не говорили про шанування ікон, тому й немає необхідності перетворювати священне зображення на святиню. Справжньою і дійсною іконою Христовою, на думку іконоборців, є Таїнство Євхаристії – яке передає дійсну таємницю втілення Сина Божого. У таїнстві хліб та вино є образом (ἔικον – багатозначний термін – Р. М.) Тіла та Крові Ісуса Христа. Адже це таїнство встановив Сам Ісус Христос і заповідав це Своїм учням. Тому саме цей "Богопереданий образ" і є справжньою іконою для християн [3, с. 604].

Відштовхуючись від цього твердження іконоборці на соборі доводили думку, що якщо неможливим є зображення Ісуса Христа через Божественну та людську природу – і це поєднання неможливо передати на священних зображеннях, то немає необхідності малювати ікони Богородиці та інших святих. Окрім цього, художники передають образи Богородиці та святих за канонами "еллінського мистецтва" (язичницьке і поганське не може передавати святість християнства – Р. М.), це неправильно щодо зображуваних осіб [5, с. 89; 7, с. 329]. Поклоняючись іконам – шанувальники ікон сумніваються у воскресінні мертвих, порушуючи есхатологічне вчення церкви про Друге пришестя Ісуса Христа та Страшний суд [3, с. 605].

На захист своєї позиції учасники іконоборчого собору наводять чимало цитат зі Святого Письма Старого та Нового Завітів, у яких начебто говориться про заборону шанування священних зображень. Перша цитата з Мойсеевого декалогу: "Нехай не буде в тебе інших богів, окрім Мене" (Втор. 5, 6-7) [2, с. 234] – цю заповідь Господь особисто дав юдейському народу. Наступні цитати з Нового Завіту: "Ніхто Бога ніколи не бачив..." (Іо. 1, 18) [2, с. 1308] – значить і зобразити Його правильно неможливо. "Бог є Дух... тому в душі і правді потрібно Йому кланятися" (Іо. 4, 24) [2, с. 1313] – тут не сказано, що треба кланятися іконам чи іншим зображенням Бога. І остання цитата взята із послань ап. Павла до Римлян: "І славу нетлінного Бога змінили на подобу образу тлінної людини, і птахів, і чотириногих, і гадів" (Рим. 1, 23) [2, с. 1389].

Як бачимо з наведених цитат зі Святого Письма, іконоборча сторона хоче показати неможливість будь-якого зображення Бога. Бог – істота духовна, на порядок вищий від тварі, оскільки Він є Творець

усього видимого і невидимого. Бога неможливо пізнати, неможливо описати, неможливо пояснити – відповідно неможливо і зобразити. У категоріях філософії можна сказати про трансцендентність Бога. Тож неможливо зобразити ні Бога, ні ангелів, ні святих, які перебувають у горному світі – оскільки неможливо передати духовне земними, матеріальними засобами візуального мистецтва. На заперечення цього твердження потрібно навести слова Н. Тарабукіна: “У живописі існує поняття портрету. Ікони невідоме таке поняття. Особа, з усіма її індивідуальними ознаками, в іконі замінюється поняттям лику. В іконі поняття лику тотожне образу” [12, с. 72].

Як зауважує з цього приводу Р. Карелін, православна сторона завжди аргументувала свою позицію реальною особою Ісуса Христа, Котрий жив у певний період історичної дійсності. Ісус Христос народився і жив серед звичайних людей, будучи при цьому Богом, вживав їжу та напої, будучи при цьому Богом, розмовляв і Його розуміли інші люди. “Він жив серед людей як людина, залишаючись Богом. Його обличчя бачили, Його голос чули, до Його одєжі торкалися” [8, с. 41].

Реальна особа Ісуса Христа, Його Людська подoba дає право робити Його зображення. Тож, коли робиться зображення Ісуса Христа, на іконі відображається Його людська подoba, “точніше, зображена особистість Христа через Його людську природу” [8, с. 41]. Божественну природу не може відобразити жоден художник. Так само, про Бога неможна нічого сказати (апофатичне богослов’я – Р. М.), але про Бога багато сказано на сторінках Святого Письма. Про Бога написано словами у Біблії, а фарбами – на іконах [8, с. 41]. Слушною є думка і С. Аверінцева: “Істинний предмет зображення в іконописцїв – не більше, і не менше, чим наступне: людська тілесність, яка преображена, перетворена, крім того, “обожена” присутністю Божественного єства і Боголюдськості Христа і дією Божественних Енергій у Христових святих” [1, с. 274].

Вся іконоборча аргументація на соборі 754 р. обговорювалося єпископами-іконоборцями, та було прийняте одностайне рішення про заборону священних зображень. Ікони, на їхню думку, були ідолами, поклоніння їм – це злий умисел диявола. Так сказано в іконоборчому трактаті, текст якого поміщено у шостому діянні VII Вселенського собору [3, с. 600–601].

Таким чином, у соборі 754 р. викладено 8 анафематизмів. Це соборні рішення, що мають догматичне значення для всієї церкви – за невиконання яких на порушника накладається анафема. Тому далі аргументація іконоборців переходить у догматичну площину – порушення христологічного аспекту, а саме про втілення Ісуса Христа. Вони використовують логічні закони для доведення твердження: спочатку використовують заперечення тези та антитези в антиномічних висловлюваннях. Перше висловлювання: зображуючи тільки людську природу Христа – розділяються дві природи Ісуса Христа – це веде до несторіанської єресі. Друге висловлювання: намагаючись зобразити дві природи Христа, які є незлитні та не поєднанні (за вченням Халкидонського Собору – Р. М.) та, зображуючи те, що неможливо описати – це призводить до монофізитської єресі.

З логічного погляду, логічна операція доведення від спростування антитези веде до підтвердження тези. Таким чином, іконоборці за допомогою логічного закону достатньої підстави довели можливість зображати ікони. С. Булгаков вважає, що “іконоборці виступають як захисники чистоти христологічного догмату, який порушують іконошанувальники. Цей догматичний аргумент стоїть у них на першому місці, а вже старозавітна заборона зображень носить другорядний характер” [4, с. 22]. Якщо іконошанувальники у священних зображеннях порушують христологічні догмати, зображуючи на іконах злиті дві природи в якусь одну, або розділяючи дві невіддільні природи в якусь одну, то тим самим, ми можемо стверджувати, що в іконах із зображенням Ісуса Христа вдається зобразити незлитне з’єднання двох природ Спасителя. Таким чином, основний аргумент іконоборців, що розкриває апорію іконошанування С. Булгаков представляє у двох аргументах: 1) теологічному: незображуваність Божества, а отже, Його неопикуваність і невидимість; і 2) христологічному: при нероздільності і незлитності природ у Христі (Халкидонський догмат) зображення плоті Його не є в жодному разі зображення разом з тим Його Божества і тому не є іконою Христовою [4, с. 22–23]. Але С. Аверінцев пояснює: “Можливість робити Божественне видимим повністю залежить від події Вочеловічення Бога. Тому кожна ... ікона, навіть тоді коли вона зображає Богородицю, або того чи іншого святого, істотно співвідноситься з Христом” [1, с. 274].

Також виникла й інша богословсько-філософська суперечка між іконоборцями та іконошанувальниками у розумінні образу та первообразу. Ця суперечка виходить з іконоборчого тлумачення тотожності між образом та первообразом, яке подається у трактаті Костянтина Копроніма. На думку імператора, зображення має бути єдиносущне із тим, кого зображають. Сучасна наука назвала би цей феномен клонуванням.

Трактування єдиносущності образу із первообразом переводить нашу увагу в інше значення грецького терміна “*εἰκὼν*”. Іконоборці наполягають на тому що дійсним образом (“*εἰκὼν*”) Ісуса Христа є Таїнство Святої Євхаристії, де образами Тіла та Крові Христа виступають хліб та вино [13, с. 92]. Таке тлумачення образу відходить від традиційної символічної теорії образу в церкві. Тлумачення образу (*εἰκὼν*) як Таїнства Святої Євхаристії переводить суперечку в зовсім іншу площину і відвертає нашу увагу від початкового розуміння образу (*εἰκὼν*) як візуального зображення.

Так, за логікою розмірковувань іконоборців, що образ має бути тотожним із первообразом, можна погодитися в тому аспекті, що Таїнство Святої Євхаристії тотожне до свого Первообразу. Так, під час літургійного богослужіння Святі Дари (хліб та вино – Р. М.) перетворюються у Пречисте Тіло та Чесну Кров Господа нашого Ісуса Христа. Православна церква навчає: "Віруємо, що словом "перетворення" не пояснюється спосіб, яким хліб та вино перетворюються в тіло та кров Господню, бо цього не може збагнути ніхто, окрім Самого Бога, й зусилля бажаючих збагнути можуть бути наслідком тільки безумства і безчестя: але розуміємо тільки те, що хліб та вино після освячення перетворюються в тіло та кров Господню не образно, не символічно, не надміром благодаті, не сповіщенням чи навіюванням єдиної божественності Єдинородного, а дійсно та істотно хліб є істинним тілом Господнім, а вино кров'ю Господньою" [11, с. 55].

Висловлювання, начебто образ має бути тотожний із первообразом належить іконоборчій стороні і не відповідає православному розумінні образу. Іконошанувальники, навпаки, із самого початку стверджували, що за своєю сутністю образ відмінний від первообразу. "Бо одне є зображення, інше те, що зображується" [6, с. 100]. Отож, коли ми говоримо, що образ тотожний первообразу – то ми будемо мати на увазі Таїнство Святої Євхаристії, коли ми говоримо, що образ відмінний від первообразу – ми говоримо про ікону.

Іншим суперечливим моментом між прихильниками священних зображень та іконоборцями було вшанування ікон. У Церкві існує традиція вшановувати священні зображення за допомогою зовнішніх форм – через кадіння фіміаму та запалювання лампад перед іконами. В. Болотов зазначає, що раніше миряни кадили фіміам, адже є зображення VI–IX ст., де видно, як фігури християн заходили у храм Воскресіння в Палестині і палили фіміам у великій кількості [3, с. 646]. Вшановування священних зображень, на думку іконоборців, було порушенням Божої Заповіді. Вони посилялися на старозавітну заборону робити зображення чи інші рукотворні предмети, яким би потім поклонялися [2, с. 101].

Але, як ми неодноразово з'ясовували, ця заборона не стосувалася до створення священних зображень, адже пам'ятаємо із Священної історії, як Господь наказав у старозавітній скінії зробити вилитих золотих херувимів (Вих. 36, 7-9) [2, с. 124]. З іншого боку, заборона робити зображення була спрямована Господом конкретно до юдейського народу – через їхню схильність до ідолопоклонства (Втор. 4, 16-19) [2, с. 232]. Юдеї не могли зображувати Бога, адже вони його ніколи не бачили. В той час Бог говорив до юдеїв через Мойсея, залишаючись при цьому невидимим. Мойсей міг чути голос Бога з неопалимої купини.

Новозавітна священна історія подає нове розуміння взаємин між Творцем і творінням. Караючий старозавітний Бог перетворюється на Всеблагого і Вселюблячого Пастиря. Завдяки народженню Спасителя, коли Бог зодягнувся в людину – все людство перетворилося зі стану підзаконного до благодатного. Пізніше цю думку неодноразово доводили Святі Отці та вчителі Церкви. Проте іконоборці не хотіли приймати їхнє вчення про Боговтілення і вникати в суть святоотцівського надбання.

Повертаючись до перебігу подій собору 754 р., необхідно зауважити, що іконоборці ретельно готувалися до засідань собору і вдалися до певних хитрощів. Іконоборці на соборі 754 р. обрали своєрідну стратегію – сфабрикували святоотцівські тексти з вибраними місцями [14, с. 328–329]. Так, зі святоотцівських писань вибирали уривки, де Святі Отці навчали про служіння Богові духом та істиною [3, с. 612]. Такі моменти іконоборці протиставляли вченню про поклоніння священним зображенням шанувальникам ікон. Із контексту Святоотцівських текстів вибиралися цитати, які б начебто заперечували поклоніння іконам. Проте ми розуміємо, що вчення Святих Отців було правильним і не спрямованим проти священних зображень.

Отож, на підставі розглянутої іконоборчої аргументації щодо заборони вживання священних зображень можемо констатувати, в чому полягала основна помилка противників ікон. По-перше, іконоборці апелюють до текстів Святого Письма, які не стосуються прямої заборони робити зображення. По-друге, вони використовують святоотцівські тексти, але роблять це у своєрідний спосіб – виривають цитати з контексту та тлумачать вшанування ікон як антитезу до служіння Богові в душі. І як наслідок, це в цілому спотворює християнський догмат про Боговтілення. Неправильне розуміння втілення Божого Логосу та Його спасенної діяльності стосовно людини – підриває усе вчення Церкви.

Необхідно зауважити, що іконоборча аргументація мала чіткий та послідовний виклад. В основних своїх моментах вона стосувалася ключових питань: чи можна зобразити Ісуса Христа через Його Божественність? І як доповнення до цього, як потрібно вшановувати ікону Ісуса Христа? Це було абсолютно нове питання у богословсько-філософській площині, оскільки вимагало самостійного обговорення і підлягало всебічному (соборному – Р. Г.) розгляду. Проте, на думку С. Булгакова, "ікона з'являється в християнській церкві і займає своє місце, незважаючи на заборону другої заповіді і неможливість всупереч цій забороні, сприйнятому і християнством мовчки і непомітно, як дещо саме по собі зрозуміле" [4, с. 15–16].

З іншого боку, іконошанувальники не могли мовчати, коли виникла загроза й небезпека розцерковленню усього православного: церкви, як структури та організації, традиції та Священному Переданню,

обряду та практиці богослужіння. Тому зазіхання, а потім і грубе та брутальне знищення священних зображень зі сторони держави, а згодом і втручання у вчення Церкви – було загрозливим для подальшої діяльності Церкви. В такій ситуації шанувальникам ікон не залишалося нічого іншого як виступити на захист ікони, що у своєму змісті розкривали суть та зміст Православ'я. Через деякий час після собору 754 р. у Константинополі був скликаний VII Вселенський собор у 787 р. На Вселенському соборі диакон Епіфаній зачитував заперечення на тези іконоборців. Але, на жаль, іконошанувальникам не вдалося спростувати основні положення іконоборців. Тому й не дивно, що навіть після VII Вселенського собору розпочався знову період іконоборства.

Література:

1. Аверинцев С. Образ Иисуса Христа в православной традиции / С. Аверинцев // Другой Рим : Избранные статьи. – СПб. : Амфора. ТИД Амфора, 2005. – С. 256–275.
2. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. – М.: вид. Московського Патріархату, 1988. – 1523 с.
3. Болотов В. В. История Церкви в период Вселенских Соборов: История богословской мысли / сост. Д. В. Шатов, В. В. Шатохин. – М. : Поколение, 2007. – 720 с.: ил.
4. Булгаков С. Икона и иконопочитание. Догматический очерк. – М.: “Русский путь”, 1996. – 159 с.
5. Величко А. История Византийских императоров в пяти томах / А. Величко. – М. : Издательство “ФИВ”, 2010. – Т. 3. – 416 с.
6. Дамаскин И. Три защитительных слова против порицающих святых иконы или изображения / пер. с греч. Бронзов А. – СПб. : Изд-ние книгопродавца И. Л. Тузова, Гостинный двор № 45, 1893. – 256 с.
7. Иоанн, История Вселенских Соборов / Иоанн, епископ Аксайский. – М. : Издательство Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, 1995. – 413 с.
8. Карелин Р. “О языке православной иконы” // Православная икона. Канон и стиль. – М.: Паломник, 1998. – С. 39–87.
9. Креховецький Я. Богослів'я та духовність ікони. – Л.: Свічадо, 2005. – 196 с.
10. Лебедев А. Вселенские Соборы IV, VII и VIII веков: с приложениями к “Истории Вселенских Соборов”. – Изд. 2-е исправленное и дополненное. – СПб.: изд-во О. Абышко, 2004. – 320 с.
11. Огієнко І. Православна віра Єдиної, святої, соборної і апостольської Церкви. Послання Східних Патріархів. – Нью Йорк: Українське Православне братство ім. митр. В.Липківського, 1986. – 348 с.
12. Тарабукин Н. М. Смысл иконы. – М.: Изд-во Православного Братства Святителя Филарета Московского, 1999. – 223 с.
13. Успенский Л. Богословие иконы Православной Церкви. – М.: Изд-во Западно-Европейского Экзархата Московской Патриархии, 1997. – 474 с.
14. Успенский Ф. И. История Византийской империи. В 5 т. : Период III (610–716). Иконоборческий период (717–867) // Ф. И. Успенский. – Т. 2. – М. : Астрель; Аст, 2005. – 624 с. – (Классическая мысль).

Рецензент – доктор філософських наук, професор, проректор з навчально-наукової роботи Національного університету “Острозька академія” П. М. Крालюк